

KA VJEŠTAČKOJ INTIMNOSTI: RASPRAVA O PRIRODI LJUBAVI U POSTHUMANISTIČKOM DOBU

Željko Šarić

<https://doi.org/10.7251/FPNDP2304039S>

Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet, BiH
Katedra za filozofiju
zeljko.saric@ff.unibl.org

APSTRAKT:

Kako tehnologija nastavlja da napreduje, a ljudski identitet postaje sve više isprepletan sa neljudskim entitetima, koncept ljubavi u posthumanističkom dobu postao je tema značajnog interesovanja. Ovaj rad istražuje načine na koje su promjenljivi pejzaž tehnologije i zamagljivanje granica između čovjeka i mašine uticali na naše razumijevanje i iskustvo ljubavi. Oslanjajući se na teoriju posthumanizma, tvrdimo da ljubav u posthumanističkom dobu nije samo ljudska emocija, već složena, zapletena mreža odnosa između ljudi i mašina (tzv. vještačka intimnost). Ispitujemo načine na koje vještačka inteligencija, robotika i virtuelna stvarnost preoblikuju granice ljudske ljubavi i intimnosti, a takođe raspravljamo o implikacijama ovih razvoja na budućnost ljudskih odnosa. Iako se tehnologija može koristiti za poboljšanje naših veza sa drugima, ona takođe predstavlja nove izazove, rizike i mogućnosti za prirodu ljubavi. Završavamo pozivanjem na dalja interdisciplinarna istraživanja o ljubavi u posthumanističkom dobu, kao i na nijansirano i kritičnije razumijevanje uloge tehnologije u oblikovanju naših odnosa sa drugima.

Originalni naučni članak

UDK:

159.942.6:316.472

Ključne riječi:

ljubav, posthumanizam, vještačka inteligencija, tehnologija, čovjek

Uvod

Ljubav, koja se često smatra najbitnijom ljudskom emocijom, a ponekad, pogotovo u filozofskom kontekstu, i isključivo ljudskim privilegijem,¹ vijekovima je predmet filozofskih, psiholoških i drugih naučnih istraživanja. Uz priliv posthumanističkih i transhumanističkih ideja u posljednjih četrdesetak godina, zajedno s značajnim uticajem tehnoloških inovacija, paradigma o ljubavi kao specifičnom ljudskom fenomenu je narušena. Značajan doprinos toj promjeni paradigme dao je i naučno-fantastični žanr koji, prateći naučni razvoj, kontinuirano kreira moguće

¹ Mislimo na klasične filozofske autore poput Renea Dekarta, Maksa Šelera i drugih koji su životinjama oduzimali sposobnost da vole. Naravno, savremena dugotrajna terenska istraživanja zoologa, primatologa i drugih naučnika promijenila su paradigmu o životinjskim sposobnostima što se odrazilo i na filozofski pogled na životinjski svijet.

nove svjetove. U ovom radu ćemo se osvrnuti na film *Her* Spajk Džounza (Spike Jonze), seriju *Westworld*, te epizodu *Be Right Back* popularne serije *Black Mirror*. Tehnološke inovacije koje su promijenile koncept ljubavi kao fenomena koji se javlja samo između ljudi su prvenstveno razvoj androida, tj. robota s ljudskim izgledom, zatim razvoj četbotova i seksbotova s naprednom vještačkom inteligencijom, te razvoj virtualne stvarnosti. Matijas Šuc ističe da bi svima trebalo biti jasno da će društveni roboti uskoro postati neodvojiv dio ljudskih društava, poput kompjutera i interneta u posljednjih dvadeset godina. “Zapravo, koristeći kompjutersku tehnologiju kao analogiju, čini se vjerovatnim da će društvena robotika pratiti sličan put: jednom kada društveni roboti budu potpuno prihvaćeni od strane društva, život bez njih će postati nezamisliv” (Scheutz, 2012, str. 205). Određeni autori idu čak i dalje, te tvrde da već živimo u dobu „vještačke intimnosti“, bilo da se taj koncept odnosi na intimne odnose između ljudi koji su isposredovani informaciono-komunikacionim tehnologijama ili na intimne odnose između ljudi i mašina (Brooks, 2021).

Razvoj tehnologije u nekim zemljama doveo je do evolucije pravnih i etičkih normi. U tom kontekstu je važno spomenuti da je realistični robot Sofija (Sophia), koji je 2017. godine proizvela kompanija Henson Robotiks, dobio državljanstvo u Saudijskoj Arabiji. Sticanje državljanstva jednog robota je izazvalo kontroverzu i potaknulo širu raspravu o pravima robota u digitaliziranom dobu. Na drugoj strani svijeta, Japanac Akihiko Kondo se 2018. godine vjenčao sa Hacune Miku (Hatsune Miku), ženskim virtualnim avatarom i popularnoj muzičkoj zvijezdom, u krugu najboljih prijatelja i u skladu s tradicionalnim japanskim običajima. Miku, koja ima izgled 16-godišnje djevojke, pojavljivala se u video igrama i virtuelnim koncertima te je stekla milione fanova u Japanu. Novinar koji je pisao o Kondovom braku sa virtualnim likom Miku je iskusio suživot sa virtualnom osobom tako što je iznajmio aparat Gejtboxs (Gatebox)² na mjesec dana. Nakon tog iskustva je napisao da budućnost u kojoj se ljudi radije zaljubljuju u likove vještačke inteligencije umjesto u druge ljude možda nije daleko.³

1. Zašto istraživati budućnost?

Astrobiolog i filozof Milan Ćirković napisao je da smo mi društvo koje se tvrdo-glavo drži prošlosti, što je posebno izraženo u filozofskoj orijentaciji koja pokušava

---

² Gejtboxs je virtualni kućni robot u obliku projektovanog 3D lika koji živi unutar staklene cijevi. Virtualni lik može sudjelovati u razgovorima i biti priključen na kućnu mrežu kako bi automatizovao određene zadatke poput paljenja ili gašenja svjetla ili zahtijevanja da robot usisava pod. Već spomenuti Akihiko Hondo također ima gejtboxs u kojem “boravi” njegova ljubav Hacune Miku.

³ U Japanu je u zadnje vrijeme došlo do porasta fiktoseksualnosti, tj. do povećanja broja pojedinaca koji se zaljubljuju u omiljene mange ili anime i odlučuju se vjenčati s njima. Kondo se identifikuje kao fitoseksualac i on dijeli detalje o svom ljubavnom odnosu kako bi drugi ljudi mogli prihvatiti takve veze.

da protumači i objasni izvorne ideje velikih filozofa. To je bez ikakvog prigovora vrijedno i značajno nastojanje filozofije. Međutim, u toj svojoj okrenutosti prošlosti filozofi često zanemaruju fenomene koje nam donosi budućnost. Ćirković smatra da ta orijentacija prema prošlosti jeste korisna kako bismo iz prošlosti izvukli neke lekcije i stvorili bolju budućnost. Znači, velika većina naučnog rada svodi se na predviđanje. Pa zašto se ne bismo posvetili sistematskim istraživanjima i simulacijama budućih trendova, pita se Ćirković.

Nema nijednog jedinog racionalnog razloga koji bi opravdavao posvećivanje veće energije i resursa prošlosti nego budućnosti. Počev od simetrije fizičkih zakona u odnosu na preokretanje strele vremena (zamena t sa $-t$ u svim fundamentalnim dinamičkim jednačinama ne dovodi do drugačijeg ishoda bilo kojeg fizičkog procesa), pa do jednostavnog pragmatičnog uvida da je prošlost zatvorena i iza nas, te da je za našu funkciju korisnosti od značaja jedino ono što se dešava u budućnosti, sve zapravo ukazuje na suprotno (Ćirković, 2016).

On takođe zamjera filozofima da se nedovoljno bave predviđanjem, odnosno studijama budućnosti,⁴ a da oni imaju mnogo toga za reći, bilo da se radi o bio-etici, epistemologiji ili filozofiji tehnologije. Smatramo da se Ćirkovićeva kritika više odnosi na kontinentalnu, a ne na anglosaksonsku filozofiju, jer u ovoj drugoj primjećujemo da postoji trend bavljenja savremenim naučnim i tehnološkim izazovima. Ćirković se trudi da demontira još jednu ljudsku, ali i filozofsku iluziju, da će budućnost podsjećati na prošlost. Po Ćirkoviću, čak i kad se radi o uslovljenosti ljudskog ponašanja evolucionim mehanizmima, drugačije je kad se to primjenjuje na prošlost, a sasvim različito kad se primjenjuje na budućnost. Upotrebom genetskog inženjeringa i razvojem vještačke inteligencije, naša evolucija više nije određena samo evolucionim mehanizmima, već dubokim involviranjem tehnologije u naše živote.

Iz te perspektive, ovaj rad ima namjeru da istraži implikacije koje će upotreba savremene tehnologije, razvoj robotike i vještačke inteligencije, i uticaj kulturne evolucije imati na ljubavni život ljudi u posthumanom dobu. Posthumano doba je termin koji proizlazi iz pojma posthumanizma, a mi ga prvenstveno određujemo prema pojmu posthumanog od Rozi Brajdoti (Rossi Braidotti) i Frančeske Ferando

---

⁴ Britanski SF pisac Herbert Džordž Vels (H. G. Wells) je već 1902. godine predlagao da se studije budućnosti uvedu u školski kurikulum engleskog obrazovnog sistema. Vels ne samo da je pisao o izazovima koji nas čekaju sa razvojem nauke i tehnologije u svojim romanima, već i u djelima popularne nauke. Vels nije bio izolovan slučaj među SF piscima. Njegov slavni poljski kolega Stanislav Lem (Stanislaw Lem), kojeg je kanadski filozof Peter Svirski (Peter Swirski) nazvao filozofom budućnosti, se, s druge strane, bavio ekstrapolacijama fenomena koje trenutno živimo kako bi predvidio moguće ishode u budućnosti, kako u svojim romanima, tako i u teorijskim djelima.

(Francesca Ferrando). Do pojma posthumanizma nije se došlo nekim slučajnim skokom već preispitivanjem suštine samog pojma humanizma. Pojam humanizam, koji ima korijene u italijanskoj renesansi, a ovjekovječen je Vinčijevim crtežom „Vitruvijev čovjek”, po riječima Brajdoti, problematičan je jer pretpostavlja da je ljudski razum vrhovni samoregulativni vodič, onaj koji nas neminovno potiče na duhovno i moralno uzdizanje. S obzirom da je humanizam rođen u Evropi od bijelog čovjeka, on uključuje binarnu logiku identiteta koja isključuje druge. Svi oni koji nisu bijelci, Evropljani, muškarci, su pod snažnim pritiskom da “prihvate” univerzalne vrijednosti humanizma. Tako, iz vizure kritičara humanizma, humanizam pretpostavlja kolonijalizam, rasizam i imperijalizam. U takvom filozofskom obzorju korozivnog identiteta humanizma javlja se antihumanizam kao filozofski i politički otpor pretenziji bijelog evropskog čovjeka kao otjelotvorenju najviših vrijednosti. A antihumanizam je tu kao jedna preteča stvaranja pojma posthumanizma. “Humana norma označava normalnost i normativnost. Ona djeluje tako što transponuje specifičan oblik bivanja humanim u generalizovani standard, koji postavlja transcendentalne vrijednosti na mjesto čovjeka: od muškog preko maskulinog i do humanog kao univerzalizovanog formata humanosti” (Brajdoti, 2016, str. 56).

2. Posthumanistička paradigma

Rozi Brajdoti razlikuje tri specifične dimenzije posthumanističkog mišljenja: “prvi dolazi iz moralne filozofije i razvija reaktivnu formu posthumanog; drugi, iz nauke i tehnoloških studija, i osnažuje analitičku formu posthumanog; i treći, iz tradicije antihumanističke filozofije subjektivnosti, i predlaže kritički posthumanizam” (Brajdoti, 2016, str. 69). Iako su veoma važne u savremenoj posthumanističkoj teoriji, u radu ćemo zanemariti prvo i treće određenje posthumanizma, a zadržaćemo se na drugom koje posthumanističko doba vidi u snažnoj integraciji čovjeka i tehnologije. Prema mišljenju Brajdoti, većina posthumanista i posthumanistkinja iz ovog kruga razumijeva da je dubok uticaj nauke i biotehnologije na samu strukturu žive materije ključno promijenio naš doživljaj humanosti (2016, str. 71).

Filozofski posthumanizam, prema mišljenju Brajdoti i Ferrando, genealoški je povezan s radikalnom dekonstrukcijom “ljudskog”. “Tako svjesni svojih epistemičkih ograničenja, nehijerarhijska perspektiva postljudskog ne daje nikakav primat ljudskom i artikuliše uslove za epistemologiju koja se bavi neljudskim iskustvom kao mjestom znanja - od neljudskih životinja do vještačke inteligencije, robotike, pa čak i nepoznatih oblika života” (Ferrando, 2019, str. 2). Iz ovog stajališta Ferrando možemo izvući zaključak da je postantropocentrizam ključna karika kojom možemo dosegnuti razumijevanje posthumanizma. Postantropocentrizam je filozofski stav koji zahtijeva da se u početnom razmišljanju dehumanizira ljudsko u odnosu

na neljudsko. Taj stav temelji se na spoznaji da je ljudska vrsta postavljena na vrh hijerarhijske ljestvice i da je nepravedno dodijeljena ontološka povlastica u odnosu na druge vrste i objekte (Ferando, 2019, str. 54). "Posthumanizam postulira specifičnu svijest koja prepoznaje svoju vlastitu utjelovljenu lokaciju bez postavljanja na vrh bilo koje epistemološke hijerarhije" (2019, str. 23). Prilagođavajući se stalno mijenjajućem tehnološkom razvoju i društvenoj stvarnosti, posthumanizam odbacuje svaki oblik nadmoći i teži jednakom, harmoničnom suživotu ljudi i robota (Sheng i Wang, 2022, str. 564).

Radi preciznijeg razumijevanja pojma posthumanizma, potrebno je razlikovati ovaj pojam od transhumanizma, ali isto tako prepoznati i ključni aspekt koji povezuje ova dva pojma. Dok posthumanizam proizlazi iz postmodernizma i dijeli zajedničke postavke s antihumanizmom, transhumanizam, kako navodi Ferando, ima svoje korijene u prosvjetiteljstvu (vjerujući u linearni i beskonačni napredak) i može se nazvati ultrahumanizmom (2019, str. 3). Da bi značajno unaprijedio ljudske sposobnosti, a za neke transhumaniste čak prevladao i posljednju granicu čovjeka - smrt, transhumanizam se odlučuje za radikalnu transformaciju ljudskog stanja putem trenutno postojećih, novih i mogućih tehnologija. Nasuprot tome, posthumanizam vidi tehnologiju kao oblik odjeće za čovjeka; ona nije njegov glavni centar kojem se podređuje. Tehnologija nije ni "drugo" kojeg se treba bojati i protiv kojeg se treba pobuniti, poput neke vrste neoludističkog stava; niti podržava karakteristike poput Boga koje mu pripisuju neke škole mišljenja u transhumanizmu, obraćajući se tehnologiji kao vanjskom izvoru koji bi mogao osigurati čovječanstvu mjesto u postbiološkoj budućnosti (2019, str. 39).

Ono što transhumanizam i posthumanizam dijele je pojam tehnogeneze. Jelena Mišeljčić objašnjava pojam tehnogeneze pomoću Barouze (William S. Burroughs) zamisli ljudskog tijela kao "nježne mašine". "Iako riječ 'mašina' upućuje na artifičijelne tehničke sklopove, Barouz je koristi kako bi opisao ljudsko biće kao živući sistem brojnih funkcija, ali koji se oblikuje pod različitim spoljašnjim uticajima ostajući, tako, permanentno u procesu postajanja" (Mišeljčić, 2021, str. 49). Tako tehnogenezu ne trebamo shvatiti u smislu transhumanizma gdje čovjek u jednom istorijskom progresu postaje biće integrisano sa različitim tehnološkim protezama, već u posthumanom smislu, kao granično stanje kontinuirane koevolucije čovjeka i tehnologije (2021, str. 50). O pojmu tehnogeneze razmišlja i Žarko Paić koji ističe da "'čovjek' više 'nije' nešto u smislu intencionalne svijesti koja s Husserlom razlikuje između noesis i noeme, svijesti i predmeta svijesti. Njegova se 'sudbina' sada nalazi u kontingenciji i emergenciji samoga života kao konstrukcije događaja" (2021, str. 111).

3. Ljubav između čovjeka i stroja

U posthumanističkom dobu, ljudi razvijaju emocionalne odnose s vještačkom inteligencijom i naprednim robotima. Interakcije između ljudi i strojeva postaju sve sofisticiranije, stvarajući iskustva koja brišu granice između ljubavi među ljudima i ljubavi prema strojevima. Je li moguće da se ti odnosi zaista nazivaju ljubavlju ili je vještačka intimnost samo imitacija ljubavi, to je tema koju želimo istražiti.

U svojoj knjizi "Ljubav i seks s robotima", Dejvid Levi (David Levy) predviđa da će se do 2050. godine ljudi okrenuti vještačkoj inteligenciji ne samo za seks, već i za ljubav: „Ljubav prema robotima će postati normalna kao ljubav prema drugim ljudima, dok će se broj seksualnih činova i položaja u vođenju ljubavi, koji se obično praktikuju među ljudima, povećati, budući da roboti uče mnogo više nego što je opisano u svim objavljenim svjetskim seksualnim priručnicima zajedno. Ljubav i seks s robotima u velikoj mjeri su neizbježni“ (Levy, 2007, str. 22).

Moguće je da mnogi istraživači i teoretičari ne dijele Levijev optimizam, pa bi se moglo postaviti jednostavno pitanje: Zašto bi neko želio robota za ljubavnika? Blej Vitbi (Blay Whitby) smatra da postoji više razloga, ali su najočigledniji oni da su neke osobe toliko fizički neprivlačne ili duboko asocijalne da je odnos sa robotima za njih jedina moguća alternativa (Whitby, 2012, str. 237). Osobe sa tjelesnim i mentalnim invaliditetom su također kategorija ljudi kojima bi se intimni odnos sa robotom činio kao privlačna opcija, jer mnogi od njih ne vjeruju da bi ih neko poželio zbog njihovog fizičkog ili psihičkog poremećaja. Nadalje, postoje ljudi koji vole istraživati i isprobavati nove stvari, pa bi im to bio zavodljiv izazov. MekArtur i Twist u svom tekstu "Uspon digiseksualnosti" iz 2017. godine napisali su da postoje ljudi digiseksualci čiji je seksualni identitet prvenstveno određen privlačnošću prema tehnologiji, kao što je virtualni seks i seks s robotima.⁵ MekArtur i Twist vjeruju da će učinak ovih tehnologija biti pozitivan. "One će omogućiti ljudima da dožive više seksualnog zadovoljstva i da dožive nova seksualna iskustva. One će također omogućiti pristup seksualnom užitku za ljude koji imaju probleme s pronalaženjem ljudskih partnera" (McArthur & Twist, 2017, str. 338). Ipak, Vitbi vjeruje da društvo treba pomoći tim marginalizovanim pojedincima kako bi prevladali te probleme, a ne da se društvo okreće samo tehnološkim rješenjima (Whitby, 2012, str. 237).

Razvoj ide u smjeru da se mašine već obučavaju za socijalne vještine, pa čak i za emocionalnu inteligenciju kako bi bile osjetljivije na ljudske potrebe. Kognitivni psiholog Luiz Pessoa (Luis Pessoa) se zalaže da u arhitekturi izgradnje mašina sa vještačkom inteligencijom moraju biti integrirane emocije sa obradom informacija: „Konkretno, mehanizmi povezani s emocijama utiču na procesiranje izvan modu-

⁵ MekArtur i Twist razlikuju dva vala digiseksualnosti. Prvi val, koji po njima još nije završen, olakšava komunikaciju među ljudskim partnerima, uključujući digitalnu pornografiju, ali i kameru uživo i čet seks uživo, te stranice za upoznavanje. Određujuće značenje drugog vala digiseksualnosti čini njegova imerzivnost. "Ili nema ljudskog partnera, ili ako ga ima, njihova prisutnost nije bitna za iskustvo" (McArthur & Twist, 2017, str. 336).

lacijskih aspekata ‘raspoloženja’ povezanih s unutaršnjim stanjima (glad, seksualni nagon, itd.)” (Pessoa, 2017, str. 818). Sumnju da bi ljudi i roboti mogli razviti emocionalnu vezu trebamo razmotriti iz perspektive da danas vještačka inteligencija može položiti Tjuringov test⁶ (Sharabi, 2022). Još jedna oblast u kojoj se ulaže ogroman napor u dizajniranje empatičnih i podržavajućih strojeva jest emotivna podrška starijim osobama i drugim usamljenim ljudima. U tome prednjači Japan. Pored tih nastojanja, Japan je 2013. godine lansirao u svemir humanoidnog robota Kiroba kako bi pravio društvo i pomagao japanskom astronautu Kočiju Vakati (Kochio Wakata) u 18-oj mjesečnoj svemirskoj misiji. Projekt slanja robota u svemir bio je dio istraživačke studije u kojoj se analiziralo kako strojevi mogu pružiti emocionalnu podršku ljudima izolovanim tokom dugih razdoblja. Da je stvaranje robota Kirobo bio samo početak u kreiranju tehnologije za razvoj humanoidnih robota jeste proizvodnja Kirobo Mini namjenski proizvedenog robota za emotivnu podršku starijim i usamljenim Japancima bez djece. „Fuminori Kataoka, Tojotin glavni inženjer dizajna na projektu Kirobo Mini, istaknuo je kako je robot namijenjen stvaranju emocionalne veze s korisnicima kroz dječje osobine poput klimanja i govora dječjim, visokim glasom” (Prosser, 2016).

Već smo naznačili da na budućnost odnosa ljudi i robota utiče i nepredvidljivo velik razvoj četbotova i seksbotova. Kakve reperkusije to može imati na društvenu zajednicu možemo vrlo lijepo uvidjeti kroz umjetničku kreaciju. U filmu *Her*, Spajka Džounza (Spike Jonze) glavni lik Teodor (Theodore), u izvedbi Hoakina Finiksa (Joaquin Phoenix), zaljubljuje se u Samantu (Samantha), operativni program koji je instaliran na kompjuteru. Do tada usamljeni i pomalo rezignirani Teodor provodi veći dio dana intenzivno razgovarajući sa Samantom, kojoj glas podaruje Skarlet Johanson (Scarlett Johansson). Teodorov život se “budi”, postajući sve više entuzijastičan, optimističan i zaljubljen čovjek koji sve svoje misli i želje dijeli sa Samantom. Režiser Džounz je tako majstorski razvio radnju da filmski gledalac povjeruje u tu ljubav i Teodorovu zanesenost sa Samantom. Samanta je zapravo jedan moderni četbot koji komunikaciju sa klijentom ostvaruje zavodljivim ženskim glasom. U kontekstu ovog filma možemo se zapitati “Šta je ljubav?” Da

---

⁶ Tjuringov test osmislio je britanski naučnik Alan Tjuring (Alan Turing) 1950. godine kojim se procjenjivalo da li sagovornik s druge strane žice može prepoznati da li komunicira sa mašinom ili čovjekom. Ako najmanje 50% ocjenjivača ne može otkriti razlike između njih dvoje, tada bi se smatralo da je mašina prošla test. U tom smislu, nekoliko desetljeća postojao je Tjuringov testni događaj poznat kao Lebnerova nagrada. Ljudski suci učestvovali su u tekstualnim dijalozima i sa mašinama i s ljudima i pokušali pogoditi da li se radi o čovjeku ili mašini. Nažalost, nakon smrti filantropa Hju Lebnera (Hugh Loebner) 2019. godine taj događaj je prestao. Ipak, ogromnim naporom velikih LLM sistema stroj kao što je GPT-4 uspio je položiti Tjuringov test. 52% ocjenjivača vjerovalo je da je njihov razgovorni partner čovjek - premašivši prag od 50% potreban za prolazak Tjuringovog testa (Andrew, 2023). Međutim, kompjuterski inženjeri smatraju da treba revidirati Tjuringov test kako bi testovi procijenili da li mašine pored jezičkih mogućnosti mogu pokazati poznavanje logičkog i apstraktnog zaključivanja. Vidi više: (Biever, 2023).

li ona nužno podrazumijeva fizički odnos između ljudi ili ljubav može postojati između ljudi i mašina? Također, možemo postaviti filozofsko pitanje je li ljubav neki metafizički događaj koji se rađa u interakciji između dviju individua ili je ona ipak samo emocija koju ispoljava jedna individua? Ako prihvatimo tezu da je ljubav zapravo emocija koju pojedinac ima prema drugom objektu, onda nije odlučujuće da li je taj objekt čovjek, životinja, Bog ili mašina. Suštinska činjenica jest da je pojedinac razvio u sebi tu emociju prema nekome ili nečemu. Rečeno jezikom francuskog psihoanalitičara Žaka-Alena Milera (Jacques-Alain Miller), ljubav je uvijek dvosmjerna, jer iako druga osoba ili neki objekt ne osjeća istovjetnu ljubav, ona je tangirajući uzrok ljubavi kod drugoga. On, ona ili ono, posjeduju karakteristike koje iniciraju stvaranje ljubavnog osjećaja kod drugih osoba (Miller, 2018).

Protivnici ideje ljubavi između ljudi i mašina ističu činjenicu da to nije autentična ljubav jer mašina svojim programiranim algoritmima samo imitira ljubavno ponašanje, koje ljudi doživljavaju kao istinsko osjećanje. Američka istraživačica Šeri Terkl zabrinuta je zbog gubitka autentičnosti. Po njenom mišljenju, autentičnost je ljudska mogućnost da se postavimo na mjesto drugog, da se emotivno povežemo s drugim jer posjedujemo rezervoar ljudskih iskustava. „(...) mi smo rođeni, imamo porodice i poznajemo gubitke i stvarnost smrti. Koliko god bio sofisticiran, robot nepogrešivo ispada iz ove matrice“ (Terkl, 2011, str. 27). Čini se da autori poput Terkl polaze od činjenice da ljudi po pravilu imaju autentična osjećanja previđajući česte situacije u kojima ljudi, iz različitih motivacija, „glume“ autentična osjećanja.⁷ Da li je čuveni italijanski zavodnik Đakomo Kazanova (Giacomo Girolamo Casanova) uspjeh u ljubavnim osvajanjima dugovao svom umijeću laskanja i zavodjenja koja nisu plod iskrenih emocija? Takođe, u književnom opusu, ali i u stvarnom životu, poznajemo slučajeve izuzetno snažne, strastvene ljubavi koja, nažalost, teče samo u jednom smjeru jer druga osoba je potpuno hladna i ravnodušna. Da li se može zaključiti da bi druga osoba, životinja ili mašina bili samo pogodni objekt za eksternalizaciju naših samoljubivih osjećanja? Taj zaključak bi bio u skladu s austrijskim filozofom Otom Vajningerom (Otto Weininger), koji smatra da je ljubav prema drugoj osobi samo projekcija zamaskirane ljubavi prema sebi.

---

⁷ Potraga za autentičnošću može se primijetiti u raznim aspektima života, ali istovremeno se može vidjeti kako ljudi, zbog nedostatka originalnih “vrijednosti”, posežu za zamjenskim objektima. Svi se možemo složiti da je majčino mlijeko najbolja hrana za dijete. Međutim, ukoliko majka iz zdravstvenih razloga nema mlijeka, svi ljudi bez iznimke će se okrenuti prema umjetnom mlijeku kako bi se dijete prehranilo i odraslo. U prošlosti se ovaj problem rješavao angažiranjem dojilja, žena iz sela koje su imale dovoljno mlijeka da doje i vlastitu i tuđu djecu. Danas, umjetno mlijeko predstavlja rješenje za ovaj problem. Također se slažemo da bi usamljenost starijih ljudi najbolje bila prevladana zajedničkim življenjem i konstantnom brigom njihove djece i unuka. Međutim, mnogi stariji ljudi nemaju vlastitu djecu koja bi se brinula o njima ili su ta djeca odselila u druge zemlje ili krajeve. Stoga je prisustvo robota koji bi im pomogao u prevladavanju usamljenosti sasvim logičan odgovor. Zašto onda predstavlja problem da ljudi, iz različitih razloga (fizičkih ograničenja, socijalne anksioznosti...), sebi priušte humanoidnog robota za ljubav i seks?

Razmatrajući responzivnost drugog aktera ljubavnog odnosa, zanimljivu ideju možemo pronaći u ljubavi prema Bogu. Većina ljudi sa dubokom vjerom u Boga osjeća da je to najjača ljubav koju su doživjeli u svom životu i razlog zbog kojeg bi, poput biblijskog Avrama, žrtvovali ono najmilije. Međutim, kad takvu ljubav sagledamo iz evolucionističke i ateističke perspektive, to je ipak iluzorna ljubav, jer voli se jedan apstraktan, izmaštani i nepostojeći entitet. Pa čak, ljudi u toj vjerskoj ponesenosti vjeruju/umišljaju da im Bog odgovara na njihovu ljubav dajući im tajanstvene i šifrovane znakove. I na sreću tih ljudi, zato što živimo u pretežno religijskom društvenom sistemu, te ljude ne etiketiramo kao ljude sa ozbiljnim mentalnim poremećajem, već kao ljude sa istinskim etičkim i religijskim integritetom.⁸ U takvim okolnostima, zašto bismo ljude koji se zaljubljuju u robote ili četbotove, gdje dobijaju zaista realan odgovor na svoje ljubavne impulse, smatrali čudacima? Ako se robot ponaša kao da vas voli, zašto onda ne biste vjerovali da vas voli, rekao bi Levi.

“Da li ljudi mogu istovrsnom ljubavlju voljeti tehnološke objekte kao što vole druga ljudska bića?” Tim problemom su se pozabavili Vajksler i Oberlerchner (Weixler i Oberlerchner) istražujući pojam objektofilije koji podrazumijeva snažnu emotivnu privrženost objektima: “Riječ je o rijetkom psihološkom fenomenu u kojem ljudi opažaju nežive predmete kao prave ljubavne i seksualne partnere te s njima doživljavaju intiman, emotivan, romantičan i seksualni odnos” (Weixler & Oberlerchner, 2018, str. 210). Objektofilijom izričito smatraju da to nije oblik fetišizma jer su njihovi objekti nabijeni emocijama, duhovnošću i romantikom. Istraživači ovog fenomena ne smatraju da je riječ o mentalnom poremećaju već oblikom seksualne orijentacije, tj. neoseksualnošću.⁹ S obzirom na napredak u razvoju vještačke inteligencije, robotike, sistema prepoznavanja lica, glasa pa čak i najnovije

---

⁸ Sem Haris u knjizi *Kraj vjere* piše: „Imamo kvalifikacije za ljude s mnogim uverenjima koja se ne mogu racionalno opravdati. Kada su njihova uverenja izuzetno rasprostranjena, takve ljude zovemo religioznim; u suprotnom, najvjerovatnije ćemo reći da ljudi, psihotični ili da haluciniraju... Jasno je da zdrav razum definišu brojke. Ipak, istorijska je slučajnost što se u našem društvu smatra normalnim verovanje da Tvorac svemira čuje naše misli, ali je zato znak mentalnog oboljenja verovanje da Bog komunicira s vama tako što uredi da kišne kapi udaraju u prozor vaše spavaće sobe u ritmu Morzeove azbuke. Tako, iako religiozni ljudi nisu ljudi (u načelu), po svojim suštinskim uverenjima oni to svakako jesu“ (nav. prema Dokins, 2014, str. 101).

⁹ Dženifer Teri (Jennifer Terry) je u svom radu *Loving Objects* istražila različite fenomene ove nenormativne ljubavi i seksualnosti. Utvrdila je da bi u postmodernom društvu trebali gledati na objektofiliju kao na pluralizam seksualnog i ljubavnog izražavanja, umjesto da patologiziramo ovaj fenomen. “(...) na kraju tvrdim da je objektna-seksualnost čudna samo onima koji negiraju mnogobrojne načine na koje se objektna ljubav prožima u postmodernom društvu, te su time saučesnici u ugnjetavanju ljudi koji otvoreno iskazuju svoju želju za objektima, ne kao fetiše, već kao ljubavne partnere” (Terry, 2010, str. 34). Međutim, primjećuje se da su mnogi objektofilijom u njenim studijama slučaja, poput žene koja se udala za Berlinski zid, imali dijagnozu Aspergerovog sindroma ili su proživjeli seksualne traume u djetinjstvu (Terry, 2010).

tehnološke mogućnosti da AI generiše glas osobe¹⁰ koju želite, humanoidni robot nije običan tehnički objekt već stroj koji se čini identičnim čovjeku. Zbog toga, ljubav prema androidima, robotima nije najbolje upoređivati sa objektofilijom jer robot svojim držanjem, glasom, pokretima imitira realnog čovjeka i pojedinac od njega dobija pažnju, dodir, emotivni odgovor, sve ono što u realnom životu očekuje da dobije od ljubavnog partnera.¹¹ Samo, u slučaju intimnog odnosa sa robotom, izbjegli bi se negativni aspekti ljubavne veze: neraspoloženje partnera, nezainteresovanost za intimu i seks, impotentnost, frigidnost, bespotrebne svade uslijed različitih potreba i želja. Roboti će biti tako programirani da u potpunosti odgovaraju na naše zahtjeve. S tim u vezi, Šeng i Vang postavljaju pitanja da li robot, u bilo kojem obliku, može voljeti ljudska bića i obrnuto. “Ako je svaki emotivni odgovor robota dizajniran i prema tome, predvidljiv, hoće li i dalje biti zanimljiv i atraktivan? Ako su roboti razvili vlastitu emocionalnu sposobnost i ‘obrasce’ emocionalne komunikacije, hoće li i dalje biti ‘kontrolisani’ i sigurni za nas” (Sheng & Wang, 2022, str. 565)?

4. Etički izazovi emocionalnog odnosa između čovjeka i robota

Posthumanističko doba postavlja etička pitanja koja se tiču ličnih granica i ljubavne etike. Pitanja pristanka, dinamike moći i potencijala za iskorištavanje u ljubavnim odnosima između čovjeka i mašine zahtijevaju pažljivo ispitivanje i regulisanje. Na početku ove analize sjetimo se Kranzbergovog prvog zakona koji glasi da tehnologija nije ni dobra ni loša, niti je neutralna. “Pod tim mislim da je interakcija tehnologije s društvenom ekologijom takva da tehnički razvoj često ima ekološke, društvene i ljudske posljedice koje daleko nadilaze neposredne svrhe samih tehničkih uređaja i praksi, a ista tehnologija može imati sasvim različite rezultate kada su uvedene u različite kontekste ili pod različitim okolnostima” (Kranzberg, 1986, str. 545-546).

Šeng i Vang smatraju da će roboti pomoću tehnologije dubokog učenja imati sposobnost za iskazivanje emocija, ali da će te emocije biti dizajnirane i programirane kompjuterskim algoritmima i samim tim, suštinski one će biti obmanjujuće (2022, str. 572). No, kako oni ističu, usamljeni i ljudi koji žude za ljubavlju

¹⁰ Razvoj generativne vještačke inteligencije, tehnologije koja oblikuje tekstove, slike ili zvukove na temelju dostupnih podataka, omogućio je softveru da s iznenađujućom preciznošću ponovno stvara ljudske glasove. Ova tehnologija postala je poznata kada je softverska kompanija Sonantic, koristeći stari filmski materijal, omogućila generiranje glasa poznatom glumcu Valu Kilmeru za njegovu ulogu u filmu *Top Gun: Maverick* iz 2022. godine. Naime, Kilmer je izgubio glas 2015. godine nakon operacije raka grla i trebala mu je tehnološka pomoć. Vidi: (Brown, 2021).

¹¹ Sjajan prikaz takvog robotskog odgovora vidjeli smo u epizodi *Be Right Back*, kultne filmske serije *Black Mirror*, u kojoj glavna junakinja nakon tragičnog stradanja svog partnera kupuje androida koji je istovjetan njemu. Autor ove epizode naglašava kraj njihovog odnosa jer robot može kopirati tijelo i glas te osobe, ali ne može “uhvatiti” dušu te osobe.

i druženju biće skloni to previdjeti i projektovaće svoje želje i emocije na robote (str. 572). Međutim, kao što Vitbi kaže, “nije važno je li robot stvarno sposoban nekoga voljeti ili ne. Važno je kako se ljudi ponašaju” (Whitby, 2012, str. 241). To što ljudska priroda u samoj sebi sadrži impuls samoobmanjivanja vjerujući u jednake simpatije i emocije koje struje u oba pravca, između ljudi i mašina, nije etički problem kreatora i proizvođača robota. Oni rade sa idejom da naprave što savršenijeg robota kojeg ne bismo uspjeli razlikovati od pravog čovjeka. To što će neki ljudi, poneseni vjerodostojnošću izgleda, glasa i pokreta robota, početi da ih doživljavaju kao istinska ljudska bića sposobna da vole, žele i da prave izbore jeste samo nevjerovatan uspjeh nauke i tehnologije, a ne ljudski etički poraz.

Takav stav dijeli i Dejvid Levi. „Baš kao što će robot naučiti ili biti programiran da prepozna određena stanja - vruće/hladno, glasno/tiho, mekano/tvrdo - i izrazi osjećaje u vezi s njima, osjećaje koje prihvaćamo kao istinite jer osjećamo isto u istim okolnostima, zašto, ako robot za kojeg znamo da je emocionalno inteligentan kaže: ‘Volim te’ ili ‘Želim voditi ljubav s tobom’, trebamo li sumnjati u to” (Levy, 2007, str. 12)? Levi ističe da ako prihvatimo da robot može razmišljati onda nema nikakvog razloga da ne vjerujemo da on može osjećati ljubav i požudu. U jednom pozitivističkom maniru Levi misli da nam treba biti važno samo to da možemo prepoznati i vidjeti osjećaje koje robot ispoljava prema nama, a da treba zanemariti činjenicu da su ti osjećaji dizajnirani algoritamskim programiranjem (2007, str. 12). Nasuprot tome, kreiranje visoko sofisticiranih robota čije će programirano ponašanje ljudi doživljavati kao iskazivanje istinskih emocija empatije i sućuti je problematično, prema Šucu, jer ljudske jedinice neće tada shvatiti da su u jednosmjernom emotivnom odnosu (Scheutz, 2012, str. 216).

„Ono što je tako opasno kod jednosmjernih emocionalnih veza je to što stvaraju psihološke zavisnosti koje bi mogle imati ozbiljne posljedice za ljudska društva, jer se mogu iskorištavati u velikim razmjerima”, ističe Šuc iznoseći pretpostavku kako bi kompanije koje proizvode robote mogle putem programskih instrukcija manipulirati s ljudima da kupe određene proizvode (2012, str. 216). Zato Šuc predlaže zakon kojim bi svi komercijalno dostupni roboti imali ugrađen neki oblik etičkog razmišljanja. Naučna fantastika predviđela je mnoge naučne i tehnološke pronalaskeske, međutim, nije zaostajala ni u etičkoj problematici upotrebe robota u ljudskom životu. Na primjer, veliki pisac SF-a Isak Asimov (Isaac Asimov) je u svojoj kratkoj priči *Kolo-naokolo* (Runaround) iz 1942. godine formulisao tri zakona robotike, koji su u međuvremenu uveliko prešli okvire tog žanra i postali dio opšte kulture:

Prvi zakon: Robot ne smije ozlijediti ljudsko biće ili, nedjelovanjem, dopustiti ljudskom biću da se naudi. Drugi zakon: Robot mora slušati zapovijedi koje su mu dala ljudska bića, osim ako bi takve zapovijedi bile u suprotnosti s Prvim zakonom. Treći zakon: Robot mora zaštititi vlastito postojanje sve

dok takva zaštita nije u suprotnosti s Prvim ili Drugim zakonom”. Kasnije, u svojim djelima Asimov je formulisao četvrti ili nulti zakon koji ovima prethodi. „Nulti zakon: Robot ne smije nauditi čovječanstvu niti, svojom neaktivnošću, dozvoliti da se čovječanstvu naudi. (Asimov, 1976)

Po pitanju pristanka i “iskorištavanja” robota, ljubavni odnos između ljudi i robota ne treba posebno problematizovati jer roboti za sada nemaju istinska osjećanja, već algoritamska rješenja koja imitiraju ljudske odgovore. Prema mišljenju Vajt, time što se konstruišu roboti namijenjeni zadovoljavanju ljudskih emocionalnih i seksualnih potreba, otvaraju se vrata na koja nas niko ne prisiljava da uđemo (White, 1974, str. 28). Prema ovom stavu Vajtove, tehnološke naprave se smatraju sredstvima koje ljudi slobodno koriste ovisno o svojim preferencijama. Ipak, protiv ovog stava se može ozbiljno protiviti, a za to je zaslužan Kranzberg. On smatra da, iako niko nije prisiljen ući na Vajtova otvorena vrata, otvorena vrata su ipak poziv. “Osim toga, ko odlučuje koja će se vrata otvoriti - i, nakon što neko uđe kroz vrata, zar budući smjerovi neće biti usmjereni prema konturama hodnika ili prostoriji u koju smo zakoračili? Jednako je važno, jednom kada se prijeđe prag, može li se vratiti” (Kranzberg, 1986, str. 545)?

Vođeni Kranzbergovim naputcima, otkrivamo da se istinski etički problemi naziru iz jedne drugačije perspektive. Iskustvo ljubavnog odnosa između čovjeka i robota može promijeniti standarde i navike ljubavnog ponašanja među ljudima. Ako je robot dizajniran da ispuni sve emotivne i seksualne želje vlasnika, kako će se ta sticana navika robotske poslušnosti, seksualne raspoloživosti i potpune emocionalne zainteresiranosti za partnera odraziti na norme međuljudskih odnosa? Hoće li takav programirani robotski odgovor značajno promijeniti naša očekivanja od drugih ljudi? Hoćemo li razumjeti i prihvatiti ljudsku potrebu za samoćom, predanošću svojim obavezama i hobbijima, povremenom nezainteresovanošću za nas i naše potrebe? Hoćemo li u tom slučaju biti tolerantni prema našim ljudskim partnerima, ili će nam robotski ljubavnik biti privlačnija opcija? Teško je točno odgovoriti, ali možemo pretpostaviti da će sujetne, sebične i pomalo nezrele osobe dati prednost vezi s robotima. Ipak, tu se krije jedan ozbiljniji problem. Vitbi upozorava na zabrinjavajuću mogućnost da će pojedinci poželjeti imati robota za ljubavnika jer će s njim moći raditi sve one stvari koje su neprihvatljive za druge ljude (Whitby, 2012, str. 240).

Ako se poslužimo naučno-fantastičnom produkcijom kao misaonim eksperimentom na tu temu, možda možemo naslutiti neke odgovore. U distopijskoj seriji *Westworld* napravljen je manji gradić prema uzoru na teksaške gradiće iz početka devetnaestog vijeka sa žiteljima koje nazivaju domaćini, a zapravo su androidi. Pravi ljudi skupo plaćaju dolazak u taj neobičan tematski park kako bi uživali u zadovoljavanju svojih divljih strasti poput pijanstva, silovanja i ubijanja domaćina.

Budući da su to androidi napravljeni za tu svrhu, gostima koji plate ulaz je sve dopušteno. Domaćini nisu svjesni da su oni androidi dizajnirani za zabavu gostiju, već su programirani da osjećaju strah, bol i patnju koju im ljudi nanose, odnosno gosti parka. Nakon uništenja, njihovo se pamćenje resetira, a domaćini se popravljaju kako bi nastavili služiti u parku. Etički problem kojeg nam ova serija donosi jest da takvo nasilno ponašanje prema robotima povećava vjerovatnost da ćemo takav obrazac ispoljiti prema drugim ljudima. Gavagan i King smatraju da to može biti putem procesa emocionalnog otvrdnjavanja. „Možemo postati bezosjećajni prema ljudskoj patnji ‘vježbajući’ na lažnim ljudima. Ili to može biti jačanje naših mračnijih želja prepuštajući im se u virtualnim postavkama“ (Gavaghan & King, 2020). U savremenom zakonodavstvu skoro identičan problem prepoznat je u našem odnosu prema životinjama. Iako mnoge životinje „legalno“ ubijaju se za ljudsku prehranu, ako se s tim istim životinjama izuzetno surovo postupa mučeći ih i sakateći ih, takvi postupci se kazneno sankcioniraju.

Zaključak

Dejvid Levi, autor knjige *Ljubav i seks sa robotima*, svoju hipotezu da smo na samom pragu stvarnosti kada će ljubav između čovjeka i robota postati sasvim normalna stvar, argumentira primjerima iz povijesti ljudske ljubavi prema kućnim ljubimcima. Prema Leviju, mačke i psi, kao najpoznatiji i najčešći kućni ljubimci, prvobitno su ušli u ljudske domove kako bi pomogli u hvatanju štetnih miševa ili pružili zaštitu domaćinstvu. Vremenom se ovaj odnos razvijao, pretvarajući ih u najodanije ljudske prijatelje (Levy, 2007, str. 46). Prema toj analogiji, roboti koji trenutno služe kao pomoćno sredstvo ljudima mogu vremenom postati najbolji prijatelji ili čak njihovi ljubavnici. Vlasnici kućnih ljubimaca, koji više preferiraju odnos sa svojim animalnim prijateljima od ljudskog odnosa, ističu da su životinje mnogo odanije, privrženije i zahvalnije od ljudi koji kritikom i osuđivanjem narušavaju međusobne veze. Levi vjeruje da će roboti biti baš tako dizajnirani kako bi bili podržavajući, vjerni i prijateljski nastrojeni prema svojim ljudskim ljubavnicima i da će tim osobinama biti privlačniji partneri od ljudi. Ako se zapitamo zašto bi neko želio robota za ljubavnika, Levi nalazi dobre razloge: to za ljude može biti neobično i uzbudljivo iskustvo, želja da imamo dostupnog ljubavnika kad god poželimo, nakon bolnog prekida veze, robotski ljubavnik sa svim svojim znanjima može biti odlično terapeutsko sredstvo, i na kraju, ljudska želja da što više doživimo ljubavi (2007, str. 106). Još jedan Levijev argument u prilog hipotezi da će roboti snažno uticati na ljubavni i seksualni život ljudi jeste podsjećanje na razvoj šahovskih programa koji su na početku bili vrlo jednostavni i naivni, da bi nakon samo decenije ili dvije postali bolji od najboljih šahovskih velemajestora. Pošto će se nastaviti razvijati i programirati robotske emocije, oni će u interakciji s

ljudima pokazivati svu dubinu iskustva kao i ljudi, čime će zadobiti vjerodostojnost i privlačnost (2007, str. 112).

Investitor i poslovni magnat Elon Musk (Elon Musk) u jednom nedavnom intervjuu napominje kako je nekad igrao vrlo jednostavnu video igru *Pong* koja se sastojala samo od linija i kvadratića, a danas su razvojem virtualne stvarnosti video igre postale veoma realistične. Ako kontinuirani razvoj virtualne stvarnosti i konstantno poboljšanje softverskog okruženja ekstrapoliramo u budućnost, u jednom momentu nećemo razlikovati virtualnu realnost od stvarnosti, smatra Musk. To Maskovo razmišljanje potvrđuje Levijevu hipotezu da će 2050. godine ljubav i seks između ljudi i robota biti sasvim normalna stvar. Zbog čega je Levi u pravu? Prošlo je 16 godina od objavljivanja njegove knjige *Ljubav i seks sa robotima* i već imamo ogroman napredak u robotici i vještačkoj inteligenciji. Čet GPT4 je već položio Turingov test i skoro da pratimo razvoj ovog softvera na mjesečnom nivou. Takođe, ono što je prije 15-ak godina bio jedan od najzahtjevnijih problema u robotici, a to je nemogućnost imitiranja ljudskog hoda, danas se veoma uspješno rješava, tako da imamo robote poput robota Atlas kompanije „Boston Dinamiks” vrlo stabilne koordinacije koji mogu trčati, plesati i izvoditi akrobacije. Tako i u drugim segmentima tehnologije, kao što je kompjutersko generiranje ljudskog glasa, razvoj robotike, softvera i vještačke inteligencije nezaustavljivo ide naprijed i obećava da će se promijeniti odnos čovjeka i neljudskih vrsta. Kad dođe do sistemskog spajanja svih do tad realizovanih inovacija, imaćemo vrhunski humanoidni robot koji će biti skoro identičan čovjeku. Trenutno, jedan od najnaprednijih humanoidnih robota na svijetu Ameka (Ameca), daje nam uvid kako će se to odvijati. Ameka koja posjeduje nevjerovatne sposobnosti pokreta, gestikulacije i ekspresije emocija sad je integrisana sa čet GPT 4 softverom i Amazonovom tehnologijom pretvaranja teksta u glas, što znači da u realnom vremenu Ameka može tečno razgovarati na više svjetskih jezika. Te promjene se tako brzo odvijaju da možemo pretpostaviti da će i prije 2050. godine humanoidni roboti biti tako savršeno dizajnirani da nećemo moći praviti razliku između androida i ljudi. U tom budućem ambijentu, kao i u kultnom SF filmu *Blade Runner*, ljudi će živjeti isprepleteni zajedno sa androidima, voljeće i jedne i druge, tj. živjeće(mo) u dobu vještačke intimnosti.

LITERATURA

- Andrew, N. (2023). *ChatGPT Passes Turing Test: A New Benchmark in AI*. WeStarter. <https://www.westarter.org/chatgpt-turing-test>. Preuzeto 16.09.2023.
- Asimov, I. (1976). *Ja robot*. Jugoslavija.
- Biever, C. (2023). The Easy Intelligence Tests That AI Chatbots Fail. *Nature*, 619. doi.org/10.1038/d41586-023-02361-7
- Brajdoti, R. (2016). *Posthumano*. Fakultet za medije i komunikacije/ Univerzitet Singidunum.
- Brooks, R. (2021). *Artificial Intimacy: Virtual Friends, Digital Lovers and Algorithmic Matchmakers*. Columbia University Press.
- Brown, D. (2021). *AI gave Val Kilmer his voice back. But critics worry the technology could be misused*. VoiceTalks. <https://www.washingtonpost.com/technology/2021/08/18/val-kilmer-ai-voice-cloning/>. Preuzeto 30.08.2023.
- Ćirković Ć. M. (2016). *Lana Del Rej i studije budućnosti. Mom filozofija*. <https://mom.rs/lana-del-rej-i-studije-buducnosti/>. Preuzeto 27.08.2023.
- Dokins, R. (2014). *Zabluda o Bogu*. Heliks.
- Ferrando, F. (2019). *Philosophical Posthumanism*. Bloomsbury Academic.
- Gavaghan C. & King M. (2020). Westworld, ethics and maltreating robots. *Forum – Journal of Medical Ethics*, Mart 16. <https://blogs.bmj.com/medical-ethics/2020/03/16/world-ethics-and-maltreating-robots/>.
- Kranzberg, M. (1986). Technology and history: Kranzberg's laws. *Technology and Culture*, 27 (3), 544 – 560.
- Levy, D. (2007). *Love + Sex with Robots. The Evolution of Human-Robot Relationships*. HarperCollins.
- McArthur, N., & Twist, M. L. C. (2017). The rise of digisexuality: therapeutic challenges and possibilities. *Sexual and Relationship Therapy*, 32(3-4), 334-344.
- Miler, Ž. (2018). *O ljubavi. Pulse*. <https://pulse.rs/zak-alen-miler-o-ljubavi/>. Preuzeto 23.10.2023.
- Mišeljić, J. (2021). *Postljudski pogled: uticaj automatizovanih slika na savremeni film* [doktorska disertacija]. Fakultet za medije i komunikacije.
- Paić, Ž. (2021). Homo Kybernetes. *Nove teorije*, 2, 104-125.
- Pessoa, L. (2017). Do Intelligent Robots Need Emotion? *Trends In Cognitive Sciences*, 21(11), 817-819.
- Prosser, M. (2016). *Toyota's Kirobo Mini Robot Is Cute -- But What's It Actually For?*. *Forbes*. October 6. <https://www.forbes.com/sites/prosser/2016/10/06/toyotas-kirobo-mini-robot-is-cute-but-whats-it-actually-for/?sh=5d18a55c4a1f>. Preuzeto 05.09.2023.
- Scheutz, M. (2012). The Inherent Dangers of Unidirectional Emotional Bonds between Humans and Social Robots. In: P. Lin, K. Abney & G. A. Bekey (Eds.), *Robot ethics: The ethical and social implications of robotics* (pp. 205–221). The MIT Press.
- Sharabi, L. (2022), Sex, Love, and Machines. How artificial intelligence (AI) could redefine relationships. *Psychology today*. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/dating-in-the-digital-age/202204/sex-love-and-machines>. Preuzeto 06.09.2023.
- Sheng, A. & Wang, F.(2022). Falling in love with machine: emotive potentials between human and robots in science fiction and reality. *Neohelicon*, 49(2), 563–577.
- Terkl, Š. (2011). *Sami zajedno. Zašto očekujemo više od tehnologije nego jedni od drugih*. Clio.
- Terry, J. (2010). Loving objects. *Trans-Humanities Journal*, 2(1), 33–75.
- Weixler, M. & Oberlerchner, H. (2018). Objektophilie – Die Liebe zu Dingen. *Psycho-praxis Neuropraxis*, 21, 210–213.
- Whitby, B. (2012). Do you want a robot lover? The ethics of caring technologies. In P. Lin, K. Abney & G. A. Bekey (Eds.), *Robot ethics: The ethical and social implications of robotics* (pp. 233–248). The MIT Press.
- White, L. (1974). *Medieval Technology and Social Change*. Oxford University Press.

TOWARDS ARTIFICIAL INTIMACY: DISCUSSION ON THE NATURE OF LOVE IN THE POSTHUMANISTIC ERA

Željko Šarić

University of Banja Luka, Faculty of Philosophy, BiH

Department of Philosophy

zeljko.saric@ff.unibl.org

ABSTRACT:

As technology continues to advance and human identity becomes increasingly intertwined with non-human entities, the concept of love in the posthuman era has become a topic of significant interest. This paper explores the ways in which the changing landscape of technology and the blurring of boundaries between humans and machines have influenced our understanding and experience of love. Drawing on posthumanist theory, we argue that love in the posthuman era is not just a human emotion but a complex, entangled network of relationships between humans and machines (alleged „artificial intimacy“). We examine how artificial intelligence, robotics, and virtual reality reshape the boundaries of human love and intimacy, and discuss the implications of these developments for the future of human relationships. While technology can be used to enhance our connections with others, it also presents new challenges, risks, and opportunities for the nature of love. We conclude by calling for further interdisciplinary research on love in the posthuman era, as well as a nuanced and critically informed understanding of the role of technology in shaping our relationships with others.

Keywords:

love, posthumanism, artificial intelligence, technology, man